

¹⁰ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 16–23.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Закон України від 15.12.93 № 36898-ХІІ «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36.

¹⁵ Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 52. – П. 1.

¹⁶ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» // Вісник Верховного суду України. – 2009. – № 3. – С. 7.

Резюме

Шинкарук О. В. Цивільно-правові способи захисту ділової репутації юридичної особи.

У статті розглянуто теоретичні й практичні аспекти правової охорони ділової репутації юридичних осіб та здійснено класифікацію цивільно-правових способів захисту ділової репутації юридичної особи. Наголошується, що форма судового захисту є головною і вищою формою юрисдикційної діяльності і обґрунтовано, що при захисті права на ділову репутацію юридичної особи можуть використовуватися й інші альтернативні способи захисту, які не пов'язані зі здійсненням правосуддя, і переважно мають договірну природу.

Ключові слова: репутація, ділова репутація, юридична особа, цивільно-правові способи захисту, захист ділової репутації.

Резюме

Шинкарук А. В. Гражданско-правовые способы защиты деловой репутации юридического лица.

В статье рассмотрены теоретические и практические аспекты правовой охраны деловой репутации юридических лиц и осуществлена классификация гражданско-правовых способов защиты деловой репутации юридического лица. Подчеркивается, что форма судебной защиты является главной и высшей формой юрисдикционной деятельности; установлено, что при защите права на деловую репутацию юридического лица могут использоваться и другие альтернативные способы защиты, которые не связаны с осуществлением правосудия и преимущественно имеют договорную природу.

Ключевые слова: репутация, деловая репутация, юридическое лицо, гражданско-правовые способы защиты, охрана деловой репутации.

Summary

Shynkaruk O. Civil legal ways to protect business reputation of a legal entity.

The article examines the theoretical and practical aspects of the legal protection of business reputation of legal entities and the classification of civil legal ways to protect the business reputation of a legal entity. It has been expended that the form of judicial protection is the main and the highest form of jurisdictional activity as well as proved that in the process of protection of the right for the business reputation of a legal entity may be exercised by other alternative methods of protection that are unrelated to the administration of justice, and preferably are of a contractual nature.

Key words: reputation, business reputation, legal entity, civil law methods of protection, protection of business reputation.

Отримано 25.11.2013

УДК 347.412

Н. В. ФЕДОРЧЕНКО

Наталія Володимирівна Федорченко, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Київського університету туризму, економіки і права

ПРАВОВІДНОСНИНИ З НАДАННЯ ПОСЛУГ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Розпочинаючи пошук відповідей на питання, пов'язані з потребою удосконалення механізму правового регулювання відносин щодо надання послуг, насамперед доцільно зазначити, що до сьогодні, на жаль, деякі теоретичні питання, пов'язані з аналізом сфери приватноправового регулювання договірних відносин саме як різновиду соціально-правових управлінських систем, не одержали належного доктринального осмислення. Так, в юридичній літературі наголошується на недостатності наукового осмислення процесів, пов'язаних із аналізом сфери врегульованих положеннями цивільного права особистих немайнових та майнових відносин, що свідчить про потребу нового наукового осмислення цієї проблематики¹. Недостатньо, на

нашу думку, розроблені такі важливі питання, як механізм соціальної дії права, його місце в системі регуляторів соціальних процесів, напрямки правового впливу тощо.

Встановлення підходів до правового регулювання відносин у сфері надання послуг має досить важливе значення, оскільки визначає загальні напрями правового впливу на регулювання цих правовідносин через вплив на елементи самих правовідносин (визначення підстави їх виникнення, правового становища виконавця та замовника та правового режиму їх об'єкта) чи цивільно-правового механізму регулювання договірних відносин; зумовлює галузеву приналежність та методи правового регулювання, правові інститути, які забезпечують досягнення певного правового результату: встановленням правового становища учасника цивільних правовідносин на загальному рівні чи в певних правовідносинах; визначенням підстав набуття суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; встановленням правового режиму об'єкта прав, визначенням правових форм існування певних прав.

Слід наголосити на однакості поглядів вчених щодо розуміння того, що є об'єктом правового регулювання. На думку С. О. Погрібного, така однаковість стала достатньою підставою і для законодавчого визначення об'єкта регулювання цивільного законодавства². Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 ЦК України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Відповідно ж до ч. 3, 4 ст. 6 ЦК України цивільні відносини (в тому числі й відносини з надання послуг) можуть бути врегульовані не лише актами цивільного законодавства, а й самими їх учасниками – суб'єктами цих відносин.

У зв'язку з цим актуальним є питання про те, які ж з цивільних відносин регулюватимуться гл. 63–70 ЦК України. І, навпаки, які з відносин при наданні послуг регулюватися ними не можуть. До таких відносин можна віднести відносини з оподаткування виконавців послуг, отримання необхідних відповідно до законів України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» та «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» ліцензій та дозволів.

Більше того існують послуги, кваліфікація яких з точки зору галузевої приналежності викликає значні труднощі. Наприклад, найм домашньої прислуги, вихователів, медиків для догляду за хворим тощо. Звідси й виникає значна кількість запитань з приводу того, чи слід такі відносити визнавати трудовими та, відповідно, регулювати положеннями Кодексу законів про працю України, чи їх слід розглядати як цивільно-правові та, відповідно, регулювати положеннями гл. 63 ЦК України? Певні складнощі викликає і розмежування цивільно-правових відносин, що мають схожі предмети. Однак відповідно до ч. 2 ст. 1 ЦК України до майнових відносин, заснованих на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, а також до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом. Зрозуміло, що названі відносини не можуть також і саморегулюватися їх учасниками на підставі ч. 3, 4 ст. 6 ЦК України. Таким чином, важливим науковим і практичним завданням цього дослідження є визначення сутності відносин з надання послуг та їх юридичних ознак.

У науковій літературі залишається дискусійною ціла низка питань, пов'язаних із розумінням цивільних відносин загалом та відносин з надання послуг зокрема. Так, на думку О. А. Пушкіна³, М. М. Сібільова⁴, для усіх цивільних відносин (майнових та особистих (немайнових)), спільними юридичними ознаками виступає юридична рівність суб'єктів цивільних відносин, їх майнова відокремленість та автономність їх волі. Разом з тим при дослідженні відносин з надання послуг доцільно наголосити, що при наданні послуг ознаки, притаманні особистим немайновим відносинам, не є ідентичні ознакам, притаманним майновим відносинам. На помилковості суджень про наявність у особистих немайнових відносинах таких самих ознак, що й у майнових відносинах свого часу наголошував О. В. Дзера⁵.

Дискусійність з цих загальних питань, як слушно зазначає С. О. Погрібний, тягне за собою і неоднозначне вирішення деяких окремих питань, зокрема, про віднесення тих чи інших суспільних відносин до цивільно-правових. Прикладом цього може слугувати дискусія про юридичну природу відносин з надання послуг, що регулюються ГК України. Так, ст. 294 ГК України присвячена регулюванню відносин зі зберігання продукції на товарному складі, гл. 31 ГК – комерційному посередництву в сфері господарювання, гл. 32 ГК – перевезенню вантажів, звідси й виникає запитання, чи є такі відносини цивільними, чи їх сутність та юридичні ознаки різняться з аналогічними характеристиками цивільних відносин?

З огляду на поставлені вище запитання доцільно виокремити спільні юридичні ознаки відносин з надання послуг, що дають підстави для об'єднання їх в однорідну групу цивільних відносин, які є об'єктом цивільно-правового регулювання. Водночас доцільно наголосити на існуванні двох основних точок зору щодо співвідношення правовідношення та фактичного суспільного відношення. За першою з концепцій правовідношення розглядається як та форма, якої набувають фактичні відносини, будучи врегульованими нормами права, тобто, воно є єдністю економічного змісту та юридичної форми⁶. Іншими словами суспільне відношення, урегульоване нормою права є правовідношенням.

На думку ж інших вчених, в результаті правового регулювання відбувається не перетворення одних відносин в інші, а виникнення нових, раніше не існуючих ідеологічних відносин – правових, які не поглинають собою економічні відносини, а лише їх закріплюють, спрямовуючи в потрібному напрямку⁷. Іншими словами правовідношення є самостійним відносно фактичного суспільного відношення явищем.

Не маючи достатньої змоги детально висвітлити наукову дискусію із цього питання, все ж зазначимо, що правовідношення з надання послуг – це конкретне, реальне урегульоване нормами права суспільне від-

ношення, що виникає у сфері організації та безпосереднього здійснення діяльності щодо надання послуг в основі якого лежать приватні інтереси їх учасників щодо отримання певної вигоди, можливості реалізації, охорони та захисту яких закріплюється нормами права. Схожої позиції при визначенні господарських відносин як урегульованих нормами права суспільних відносин, які виникають у сфері господарювання щодо організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності дотримується О. М. Вінник⁸.

Отже, під правовідносинами з надання послуг можна розуміти відносини з надання виконавцем своїм замовникам послуг фактичного чи юридичного характеру, які сприяють виникненню між ними правових зв'язків, що спрямовані на задоволення інтересів замовників в отриманні конкретної послуги та інтересів виконавця у одержанні благ як матеріального, так і нематеріального характеру.

Проте формулюючи визначення поняття правовідносин з надання послуг, слід наголосити на тому, що самі по собі відносини з надання послуг є, власне, не одиничним правовідношенням, а системою правовідносин, що складаються між замовником та виконавцем на підставі укладеного між ними договору (так звані «внутрішні відносини»), а також відносин між виконавцем та третіми особами, що виникають при наданні замовникові відповідної послуги (так звані «зовнішні відносини»). Прикладом такої участі третіх осіб у відносинах з надання послуг може бути передбачена у ч. 2 ст. 902 ЦК України можливість покладення виконавцем обов'язку виконання якоїсь договірної умови або ж умов договору з надання послуг загалом на іншу особу. Тобто участь третіх осіб у відносинах з надання послуг обумовлює розмежування внутрішніх відносин (між замовником і виконавцем) та зовнішніх – за участю третіх осіб. Внутрішні відносини з надання послуг через свої особливості та за своєю суттю є організаційно-передумовними, так як їх метою є виникнення, зміна чи припинення іншого правовідношення (між замовником та третьою особою, яка виконуватиме зобов'язання за договором). Зовнішні ж слід розглядати як організаційно-інформаційні, суть яких полягає в обміні певною інформацією. В такий спосіб виникає особлива система відносин, яка поєднує дві самостійні, але пов'язані між собою групи відносин, найважливішими з яких є, безперечно, відносини між замовником та виконавцем (так звані «внутрішні відносини»).

На основі вищенаведеного під правовідносинами з надання послуг пропонуємо розуміти сукупність відносин, що виникають з приводу та в процесі здійснення діяльності з надання послуг.

Отже, першою юридичною ознакою правовідносин з надання послуг є характерна для учасників цих відносин їх юридична рівність, оскільки правовідносини з надання послуг, як і цивільні правовідносини загалом відносяться до горизонтальних правовідносин. Ця ознака відображається в тому, що підпорядкування одного суб'єкта таких відносин іншому виключається. Разом з тим, доцільно зазначити, що юридична рівність учасників досліджуваних правовідносин не означає рівності їх суб'єктивних цивільних прав, а зумовлює лише рівність можливостей для їх виникнення, зміни, припинення, а також відповідальності за їх порушення. Так, на думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, певною мірою умовною є рівність учасників акціонерних правовідносин, бо нерівними є, наприклад, права власників простих і привілейованих акцій, власників великих пакетів акцій і дрібних акціонерів⁹. Такий висновок вченої видається слушним, однак з певним застереженням з приводу того, що юридичну рівність учасників цивільних відносин не слід ототожнювати з рівним набором їх суб'єктивних прав, адже «юридична рівність суб'єктів цивільних відносин перед цивільним законом і судом не залежить від їх матеріального чи соціального стану»¹⁰.

Наступною ознакою правовідносин з надання послуг є заснованість таких відносин на вільному волевиявленні їх учасників. Загальновідомо, що цивільні відносини завжди є вольовими, оскільки особи беруть у них участь, проявляючи свою волю до набуття конкретних прав та обов'язків. Свобода волевиявлення учасників цивільних суспільних відносин є результатом автономності їх воель та найбільшою мірою проявляється при здійсненні ними правочинів як односторонніх, так і дво- та багатосторонніх (договорів). Саме при їх вчиненні найбільш виразно проявляється дія (поведінка) суб'єктів цивільних відносин за своєю ініціативою, без чийогось примусу, шляхом вільного визначення ними своїх прав та обов'язків¹¹. Щоправда, до цивільних відносяться і такі відносини, які можуть виникнути поза волею їх учасників.

Так, характерною особливістю правовідносин з надання послуг є також можливість участі в них юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, що діють в межах своєї компетенції, безпосередньо здійснюючи діяльність з надання послуг з метою отримання прибутку, при цьому така діяльність є для такого суб'єкта основною. Зважаючи на це, правовідносини з надання транспортних послуг, послуг зв'язку, медичного, готельного, банківського обслуговування тощо можуть виникати і поза волею надавача таких послуг. Прикладом можуть слугувати відносини з надання послуг перевезення транспортом загального користування (ч. 2 ст. 915 ЦК), банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа (ч. 2 ст. 1058 ЦК), складського зберігання на складі загального користування (ч. 2 ст. 957 ЦК). Тобто, виходячи зі змісту наведених правових норм зазначені договори є публічними договорами, за якими виконавець повинен обслуговувати будь-кого, хто до нього звернеться за відповідною послугою, незважаючи на відсутність у нього волі до вступу у такі правовідносини. Важливою гарантією прав замовника є також положення про те, що виконавець не може відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливості надання відповідної послуги. У разі необґрунтованої відмови виконавця від укладення публічного договору він, відповідно до ч. 4 ст. 633 ЦК, зобов'язаний відшкодувати збитки, завдані такою відмовою. Більше того незалежно від відшкодування збитків замовник може наполягати на укладенні публічного договору з виконавцем, звернувшись до суду з позовом про його спонукання до вступу у такі правовідносини шляхом укладення відповідного договору.

Ще одною важливою юридичною ознакою правовідносин з надання послуг є заснованість їх на майновій самостійності їх учасників. Така самостійність учасників цивільних відносин полягає в тому, що вони в майновому плані є відокремленими один від одного, що дає змогу конкретизувати їх правовий статус. Так, правовідносини з надання послуг носять переважно майновий характер, незважаючи на те, що їх результат не є уречевленим, являючи собою нематеріальне благо, оскільки виникає в сфері майнового обороту. Правовідносини з надання послуг, як будь-які інші цивільні правовідносини, є матеріальними за змістом. Однак їх матеріальний зміст не слід ототожнювати з результатом їхнього надання, який є певним нематеріальним благом, що проявляється в корисному ефекті від надання такої послуги і не може бути матеріалізованим, тобто втіленим у певну уречевлену форму.

Отже, зважаючи на вищевикладений аналіз юридичних ознак правовідносин з надання послуг, можна зробити висновок, що це вольові відносини, які складаються між юридично не підпорядкованими один одному, відокремленими один від одного в майновому плані суб'єктами.

¹ Харьковская цивилистическая школа: в духе традиций: монография / Под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Х.: Право, 2011. – С. 117.

² Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. / С. О. Погрібний. – К., 2009. – С. 21, 24, 27.

³ Гражданское право Украины: [Учебник для вузов системы МВД Украины]: В 2-х частях. Часть I / А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.; Под ред. проф. А. А. Пушкина, доц. В. М. Самойленко. – Х.: Ун-т внутр. дел; «Основа», 1996. – С. 16–17.

⁴ Цивільне право України: підручник для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / М-во освіти і науки України. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. За ред. Ч. Н. Азімова, С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. – Х.: Право, 2000. – Ч. 1. – С. 9.

⁵ Цивільне право України: підручник: У 2-х кн. Кн. 1 / Д. В. Боброва, О. В. Дзера, А. С. Довгерт та ін. За ред. О. В. Дзери та Н. С. Кузнецової. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – С. 19.

⁶ Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении / Р. О. Халфина. – М.: Юридическая литература, 1974. – С. 31.

⁷ Мозолин В. П. О гражданско-процессуальном правоотношении / В. П. Мозолин // Советское государство и право. – 1955. – № 6. – С. 52.

⁸ Вінник О. М. Інвестиційні послуги: вдосконалення правового регулювання з урахуванням досвіду ЄС / О. М. Вінник // Юридична Україна. – 2007. – № 5. – С. 72.

⁹ Спасибо-Фатеева И. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. / І. В. Спасибо-Фатеева. – Х., 2000. – С. 7.

¹⁰ Погрібний С. О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. / С. О. Погрібний. – К., 2009. – С. 21, 24, 27.

¹¹ Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения / И. В. Спасибо-Фатеева. – Х.: Право, 1998. – С. 32.

Резюме

Федорченко Н. В. Правовідносини з надання послуг як об'єкт правового регулювання.

У статті акцентується увага на питаннях визначення поняття правовідносин з надання послуг шляхом аналізу їх ознак. Встановлено, що відносини з надання послуг є не одиничним правовідношенням, а системою правовідносин, що складаються між замовником та виконавцем на підставі укладеного між ними договору (внутрішні відносини), а також відносин між виконавцем та третіми особами, що виникають при наданні замовникові відповідної послуги (зовнішні відносини).

Ключові слова: правовідносини з надання послуг, замовник, виконавець, цивільні правовідносини, публічний договір.

Резюме

Федорченко Н. В. Правоотношение по предоставлению услуг как объект правового регулирования.

В статье акцентируется внимание на вопросах определения понятия правоотношений по предоставлению услуг путем анализа их признаков. Установлено, что отношения по оказанию услуг является не единичным правоотношением, а системой правоотношений, складывающихся между заказчиком и исполнителем на основании заключенного между ними договора (внутренние отношения), а также отношений между исполнителем и третьими лицами, возникающие при предоставлении заказнику соответствующей услуги (внешние отношения).

Ключевые слова: правоотношения по предоставлению услуг, заказчик, исполнитель, гражданские правоотношения, публичный договор.

Summary

Fedorchenko N. Relationship to provide services to the customers a subject of legal regulation.

The article focuses on the issues of the definition of legal service providers by analyzing their characteristics. It was established that the relationship of service delivery is not a single relationship but the system of relationship that develop between the client and the contract rounder the contract concluded between them (internal relations), and the relationship between performer and third parties arising from the granting of the relevant service (external relations).

Key words: relationship to provide services to the customer, customer, executor, civil relations, public contract.

Отримано 8.11.2013